

УДК 811:378.4–057.4

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2024.1.11>

Тетяна СУКАЛЕНКО

доктор філологічних наук, професор, професор кафедри соціальних комунікацій, словесності та культури, Державний податковий університет, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область, Україна, 08200
ORCID: 0000-0002-5107-9914

Світлана ШПЕТНА

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов за професійним спрямування, ДЗ «Луганський національний університет імена Тараса Шевченка», вул. Ковалю, 3, м. Полтава, Україна, 36000
ORCID: 0000-0002-2230-4748

Бібліографічний опис статті: Сукаленко, Т., Шпетна, С. (2024). Мовна і мовленнєва компетентності майбутніх здобувачів вищої освіти. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 1, 75–79, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.1.11>

МОВНА І МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті уточнено зміст понять «мовна компетентність», «мовленнєва компетентність», простежено розвиток формування понять «мовна компетентність», «мовленнєва компетентність» у сучасній лінгвістиці, з'ясовано специфіку формування мовленнєвої компетентності здобувачів освіти нефілологічних спеціальностей закладів вищої освіти. У науковій розвідці наголошено на взаємозв'язку та взаємозалежності понять «мовна компетентність», «мовленнєва компетентність». Водночас автори статті переконливо розмежовують аналізовані терміни на основі трактувань понять сучасними лінгвістами.

Мовну компетентність запропоновано розглядати як процес і результат мовної діяльності особистості, знання мовних норм, володіння граматичними, стилістичними, орфографічними, лексичними, правописними вміннями; вмотивована потреба у вивченні української мови як державної.

Мовленнєву компетентність визначено як здатність розуміти, сприймати, відтворювати прочитане чи почуте, готувати в різних жанрах власні висловлювання, використовувати доречні засоби української мови залежно від стилю мовлення; редагувати як власне, так і чуже мовлення, здійснювати самоконтроль за результатами мовленнєвої діяльності.

З метою формування мовної та мовленнєвої компетентності в здобувачів вищої освіти нефілологічних спеціальностей на заняттях з ОК «Ділова українська мова» доцільно виконувати вправи та завдання, спрямовані на розвиток культури мовлення, очищення від суржику, сленгу, ненормативної лексики – виправлення мовних помилок у словосполученнях, реченнях; конструктивні завдання, які передбачають роботу з текстом за індивідуальними картками з метою аналізу помилок у мові засобів масової інформації та реклами, вправи на редагування професійних текстів, завдання дослідницько-пошукового характеру, спрямовані на розвиток комунікативно-мовленнєвої компетентності.

Ключові слова: мовна компетентність, мовленнєва компетентність, навчально-тренувальні вправи, завдання, комунікативно-мовленнєва компетентність.

Tetiana SUKALENKO

Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor at the Department of Social Communications, Literature and Culture, State Tax University, Universytetska str., 31, Irpin, Kyiv region, Ukraine, 08200
ORCID: 0000-0002-5107-9914

Svitlana SHPETNA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Foreign Languages, Professional Orientation, Luhansk Taras Shevchenko National University of Ukraine, Kovalya str., 3, Poltava, Ukraine, 36000
ORCID: 0000-0002-2230-4748

To cite this article: Sukalenko, T., Shpetna, S. (2024). Movna i movlennieva kompetentnosti maibutnix zdobuvachiv vyshchoi osvity [Language and speech competences of future higher education acquires]. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 1, 75–79, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.1.11>

LANGUAGE AND SPEECH COMPETENCES OF FUTURE HIGHER EDUCATION ACQUIRES

The article specifies the meaning of the concepts «language competence», «speech competence», traces the development of the formation of concepts «Language competence», «speech competence» in modern linguistics, clarifies the formation specifics of speech competence of students of non-philology specialties of higher education institutions. The interrelationship and interdependence of concepts «language competence», «speech competence» in scientific intelligence are emphasized. At the same time, the authors of the article convincingly distinguish the analyzed terms on the basis of interpretations of concepts by modern linguists.

Linguistic competence is proposed to be considered as a process and result of linguistic activity of an individual, knowledge of language norms, mastery of grammatical, stylistic, orthographic, lexical, and spelling skills; motivated need to study the Ukrainian language as the state language.

Speech competence is defined as the ability to understand, perceive, reproduce what has been read or heard, to prepare one's own statements in various genres, to use appropriate means of the Ukrainian language depending on the style of speech; edit both one's own and others' speech, perform self-monitoring based on the results of speech activity.

In order to form language and speech competence of students of higher education of non-philology majors, it is advisable to perform exercises and tasks aimed at the development of speech culture, cleaning from slang, profanity - correcting language errors in word forms, word combinations, sentences; constructive tasks that involve working with the text on individual cards for the purpose of analyzing errors in the language of mass media and advertising, exercises for editing professional texts, tasks of a research and search nature, aimed at the development of communicative and speech competence.

Key words: *language competence, speech competence, educational and training exercises, tasks, communicative and speech competence.*

Актуальність проблеми. В інформаційному суспільстві здобувачі вищої освіти нефілологічних спеціальностей повинні володіти необхідними професійними знаннями, системою мовленнєвих комунікацій у межах своєї компетентності тощо. Передумовою розвитку зазначених характеристик є вільний рівень володіння українською мовою. Сучасні дослідження розмежовують мовну та мовленнєву компетентності як окремі структури в усіх сферах життєдіяльності суб'єкта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми мовної та мовленнєвої компетентності досліджували такі вчені: А. П. Бабій, Ф. С. Бацевич, В. В. Вітюк, І. В. Волкова, О. М. Демська-Кульчицька, О. М. Корніяка, Л. В. Кравець, Л. І. Мацько, О. П. Прокопова, Т. В. Симоненко, Т. М. Сукаленко, С. В. Турлюк, Н. П. Шумарова та ін.

А. П. Бабій, С. В. Турлюк розглянули проблему розвитку комунікативної компетентності студентської молоді як майбутніх спеціалістів, проаналізували поняття «мовленнєва компетентність», наголосили на тому, що навчальні досягнення з філологічних компонентів забезпечують наявність мовно-мовленнєвих знань, умінь та навичок, на яких базується професійно-мовленнєва комунікація (Бабій, Турлюк, 2023, с. 1). І. В. Волкова розкрила суть мовних компетентностей, розглянула їх класифікації (Волкова, 2017, с. 73). О. М. Демська-Куль-

чицька дослідила проблему україномовного терміна мовна «competence» (Демська-Кульчицька, 2002, с. 224). О. М. Корніяка проаналізувала психологічний зміст феномена компетентності фахівця, запропонувала тлумачення сутності комунікативної компетентності й визначила її місце у структурі професійної компетентності (Корніяка, 2016, с. 82). О. П. Прокопова висвітлила компетентнісний підхід під час вивчення української мови за професійним спрямуванням, розглянула класифікацію мовних компетентностей, зосередила увагу на мовленнєво-комунікативних уміннях як складнику комунікативної компетентності майбутніх спеціалістів (Прокопова, 2010, с. 54). Т. М. Сукаленко з'ясувала специфіку формування мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців фіскальної служби (Сукаленко, 2017, с. 219).

Як свідчать сучасні дослідження, між поняттями «мовна компетентність» і «мовленнєва компетентність» існує чіткий взаємозв'язок та взаємозалежність. Спробуємо простежити розвиток формування понять «мовна компетентність» і «мовленнєва компетентність» у сучасній лінгвістиці.

Мета дослідження – уточнити зміст понять «мовна компетентність», «мовленнєва компетентність», з'ясувати специфіку формування мовленнєвої компетентності здобувачів вищої освіти нефілологічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Н. П. Шумарова вважає мовну компетентність складним феноменом, у якому перебувають у взаємній залежності лінгвістичні, психо- та соціолінгвістичні чинники, які є «процесом і результатом розвитку мовної здатності й мовної здібності під впливом зовнішнього соціокультурного середовища та внутрішніх власних потреб особистості» (Шумарова, 1994, с. 8).

А. П. Бабій, С. В. Турлюк мовну компетентність визначають як «знання мовних норм на всіх рівнях лінгвістичної науки» (Бабій, Турлюк, 2023, с. 2). І. В. Волкова мовну компетентність розглядає «як систему вироблених і засвоєних у процесі мовленнєвої діяльності (особистого спостереження мови і мовлення, спілкування, навчання тощо) мовознавчих правил, достатніх для адекватного сприйняття і вербального відтворення буттєвих явищ суб'єктами мовлення» (Волкова, 2017, с. 75).

О. М. Демська-Кульчицька слушно зауважує, що термінові «competence» можна запропонувати україномовні відповідники – мовна здатність, мовна спроможність, мовна компетентність. Мовну компетентність науковиця тлумачить як «імпліцитне знання (імпліцитну обізнаність), що уможлиблює мовцеві змогу розуміти і творити кожного разу нові речення (фрази), відрізняючи граматично правильні від неправильних, перефразовуючи їх, творячи синонімічні конструкції, без зміни змісту висловлювання, розпізнавати багатозначність» (Демська-Кульчицька, 2002, с. 227).

До мовної компетентності можна віднести основні відомості з різних розділів мовознавства, мовознавчі поняття; граматичні, стилістичні, орфоепічні, лексичні, правописні вміння; потреба у вивченні української мови як державної; розуміння виражальних можливостей української мови; вміння заглиблюватися в зміст тексту; досвід самостійної діяльності та ін.

О. М. Корніяка мовленнєву компетентність розглядає як «здатність особистості (система її знань та вмінь) до отримання інформації, адекватного розуміння її смислу, програмування і висловлення своїх думок; спроможність вільно (дохідливо, виразно) оперувати усним і письмовим висловлюванням» (Корніяка, 2016, с. 85).

Мовленнєва компетентність полягає, на думку І. В. Волкової, у сформованості вмінь

і навичок користування мовною компетентністю в усній чи писемній формі, у конкретних мовленнєвих ситуаціях і з певною метою (Волкова, 2017, с. 75). Аналогічної позиції дотримуються А. П. Бабій, С. В. Турлюк у трактуванні поняття «мовленнєва компетентність» як «вміння адекватно й доречно користуватися мовою в конкретних ситуаціях, використовувати для цього як мовні, так і позамовні та інтонаційні засоби виразності» (Бабій, Турлюк, 2023, с. 2).

Мовленнєва компетентність охоплює систему мовленнєвих умінь, які є необхідними для здобувачів вищої освіти нефілологічних спеціальностей для спілкування у різних професійних ситуаціях, наприклад, вміння створювати, сприймати як усні, так і писемні висловлювання різних стилів, жанрів і видів, типів, вести діалог та ін.

М. І. Пентилюк визначає найважливіші вміння, що складають основу мовленнєвої компетентності майбутнього фахівця: вміння вести діалог, дотримуватися вимог мовного етикету в різних життєвих ситуаціях; вміння створювати усні монологічні висловлення, виражати власне ставлення до питання, яке обговорюється; вміння адекватно сприймати на слух діалоги і монологи, використовувати різні прийоми фіксації почутого залежно від комунікативного завдання; вміння створювати письмові тексти різних стилів, типів і жанрів; вміння користуватися різними видами читання (Пентилюк, 2014, с. 297).

Цілком погоджуємося із думкою А. П. Бабій, С. В. Турлюк, які наголошують на формуванні професійних мовленнєвих компетентностей у здобувачів ЗВО: «зв'язок теорії і практики мовленнєвої діяльності; володіння культурою конструктивного діалогу та полілогу; вміння зацікавлювати, захоплювати, переконувати, інтригувати; виконання рольових і сюжетних ігор, дія яких створює сприятливі умови для вироблення навичок логічно мислити, оперувати словом; вміння оперативного й доречно долучатися до мовленнєвої взаємодії, передбачати результати ділового мовлення; збагачування словникового запасу; опанування термінологічною базою; моделювання інтонації, що відповідає змісту і структурі висловлювання; здійснення емоційно-експресивного впливу на співрозмовника, слухачку аудиторію; вміння

дбати про виразність (змістову, інтонаційну, візуальну), правильність (орфоепічну, граматичну, орфографічну, пунктуаційну); чистоту мови» (Бабій, Турлюк, 2023, с. 2–3).

До мовленнєвої компетентності можна віднести здатність розуміти, сприймати, відтворювати прочитане чи почуте, виступати з повідомленням, готувати в різних жанрах власні висловлювання, використовувати доречні засоби української мови залежно від стилю мовлення; редагувати як власне, так і чуже мовлення, здійснювати самоконтроль за результатами мовленнєвої діяльності.

На заняттях з ОК «Ділова українська мова» доцільно пропонувати здобувачам вищої освіти вправи та завдання, спрямовані на розвиток культури мовлення, очищення від суржику, сленгу, ненормативної лексики – виправлення мовних помилок у словоформах, словосполученнях, реченнях; конструктивні завдання, які передбачають роботу з текстом за індивідуальними картками з метою аналізу помилок у мові засобів масової інформації та реклами. Робота з фаховими текстами на заняттях з української мови сприяє піднесенню мовної культури здобувача (укладання міні-словників професійних термінів, лексико-граматичний аналіз, робота над вивченням фахової термінології тощо). Підвищити загальнокультурний рівень здобувачів вищої освіти, поглибити знання з української мови, літератури, історії та культури допоможуть творчі завдання, які передбачають підготовку повідомлень студентами інформаційного характеру.

Навчально-тренувальні вправи доцільно поєднувати з творчими завданнями, що дасть змогу здобувачам освіти краще осмислити новий матеріал, запам'ятати його, підсилити пізнавальну діяльність, сформувати мовленнєві компетентності. В. В. Вітнок наголошує на важливості аналізу помилок, який є «одним із найефективніших видів роботи з піднесення грамотності студентів. Кожна помилка є наслідком того, що студент недостатньо засвоїв матеріал або не вмів застосовувати своїх знань на практиці. З метою запобігання орфографічних і пунктуаційних недоліків студент повинен їх аналізувати, добирати аналогічний приклад лексеми з тією ж орфограмою чи пунктограмою, вводити її в речення й обґрунтовувати правопис. Варто зазначити, що роботу над помилками треба вести систематично і до того

часу, доки студент писатиме орфографічно та пунктуаційно правильно» (Вітнок, 2020, с. 267).

ОК «Іноземна мова за професійним спрямуванням» передбачає комплексну реалізацію практичної, розвивальної, загальноосвітньої та виховної мети. Практичні завдання з іноземної мови за професійним спрямуванням дають можливість здобувачам освіти більш глибоко засвоювати граматичну, морфологічну систему мови, практикувати нові лексичні одиниці, мовні форми, явища полісемії слів, їх зв'язок з контекстом, основні моделі ведення дискурсу, стратегії спілкування, притаманні різним формам комунікації у професійній сфері та здійснення ефективної комунікації іноземною мовою у подальшій практичній діяльності.

Робота з англійськими текстами (пізнавального та країнознавчого характеру) на практичних заняттях, а також у процесі самостійної роботи сприяє поглибленню світоглядних, культурознавчих, естетичних, історичних відомостей, відображених у мові, яка вивчається.

Індивідуальні, парні та групові форми навчання дозволяють практикувати завдання, які спрямовані на розуміння змісту повідомлень викладача, носіїв мови в межах особистісної, суспільної, професійної, освітньої сфер і дозволять здобувачам освіти чітко виражати свою думку з певної проблеми, висловлювати своє ставлення до осіб, подій, явищ, встановлювати і підтримувати спілкування зі співрозмовником.

Для засвоєння ОК «Ділова українська мова», «Іноземна мова за професійним спрямуванням» вартісним є використання методу проєктів, який розвиває як індивідуальну, так і командну роботу, дозволяє креативно, творчо вирішити проблему, удосконалити навички словесного та невербального спілкування.

У цілому на заняттях з ОК «Ділова українська мова», «Іноземна мова за професійним спрямуванням» необхідно використовувати завдання, спрямовані на ознайомлення з лексикою обраного фаху, пояснення термінів або понять, складання або продовження речень за певним зразком, вправи на редагування професійних текстів, завдання дослідницько-пошукового характеру, спрямовані на розвиток комунікативно-мовленнєвої компетентності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, мовна компетентність є результатом розвитку мовних здібностей у процесі соці-

окультурного спілкування здобувачів освіти нефілологічних спеціальностей закладів вищої освіти. Мовленнєва компетентність є інтегрованою характеристикою фахових і особистісних

якостей здобувачів освіти, що включає позитивну мотивацію до оволодіння мовними знаннями, вміннями та навичками, необхідними для здійснення професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабій А. П., Турлюк С. В. Комунікативна компетентність – основа професійної діяльності спеціаліста. *Молодий вчений*. 2023. № 1.1 (113.1). С. 1–5.
2. Вітюк В. *Наукові основи формування правописної компетентності майбутніх учителів Нової української школи*: монографія. Київ: Інтерсервіс, 2020. 416 с.
3. Волкова І. В. Сутність мовних компетентностей та їх проєкція на методику навчання мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». Острог : Вид-во НаУОА, 2017. Вип. 67. С. 73–76.
4. Демська-Кульчицька О. Мовна «competence» як об'єкт дослідження (проблема україномовного терміна). *Мовознавство*. Доповіді та повідомлення на IV Міжнародному конгресі україністів / Відп. ред. В. Німчук. Київ, 2002. С. 224–227.
5. Корніяка О. М. Комунікативна компетентність як визначальний чинник професійного самоздійснення викладача вищої школи. *Актуальні проблеми психології*: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2016. Том V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. Вип. 16. С. 82–92.
6. Пентиліук М. Мовна особистість майбутнього вчителя-словесника в контексті професійної підготовки. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини* / [гол. ред. М.Т. Мартинюк]. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2014. Ч. 2. С. 290–297.
7. Прокопова О. П. Мовленнєво-комунікативна компетентність як одна із складових професійного становлення фахівця. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський, 2010. Вип. 16. С. 54–57.
8. Сукаленко Т. М. Мовленнєва компетентність як складник професійної підготовки майбутніх фахівців фіскальної служби. *Антропоцентрична скерованість сучасної наукової лінгвістичної парадигми*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих учених / за заг. ред. Н. В. Коч. Миколаїв: МСНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. Вип. 2. С. 219–224.
9. Шумарова Н. П. Мовна компетенція особистості : соціопсихо-лінгвістичний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: 10.02.02 «Російська мова»; 10.02.01 «Українська мова». Київ, 1994. 48 с.

REFERENCES:

1. Babii A. P., Turlyuk S. V. Komunikatyvna kompetentnist – osnova profesiinoi diialnosti spetsialista. *Molodyi vchenyi*. 2023. № 1.1 (113.1). S. 1–5.
2. Vitiuk V. Naukovi osnovy formuvannia pravopysnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv Novoi ukrainskoi shkoly: monohrafiia. Kyiv: Interservis, 2020. 416 s.
3. Volkova I. V. Sutnist movnykh kompetentnostei ta yikh proektsiia na metodyku navchannia movy. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Serii «Filolohichna». Ostroh : Vyd-vo NaUOA, 2017. Vyp. 67. S. 73–76.
4. Demska-Kulchytska O. Movna «competence» yak obiekt doslidzhennia (problema ukrainomovnoho termina). *Movoznavstvo*. Dopovidy ta povidomlennia na IV Mizhnarodnomu konhresi ukrainistiv / Vidp. red. V. Nimchuk. Kyiv, 2002. S. 224–227.
5. Korniiaka O. M. Komunikatyvna kompetentnist yak vyznachalni chynnyk profesiinoho samozdiisnennia vykladacha vyshchoi shkoly. *Aktualni problemy psykhologii*: zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykhologii imeni H. S. Kostiuca NAPN Ukrainy. 2016. Tom V: Psykhofiziologii. Psykhologii pratsi. Eksperymentalna psykhologiiia. Vyp. 16. S. 82–92.
6. Pentyliuk M. Movna osobystist maibutnoho vchytelia-slovesnyka v konteksti profesiinoi pidhotovky. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskooho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychny / [hol. red. M.T. Martyniuk]*. Uman: FOP Zhovtyi O.O., 2014. Ch. 2. S. 290–297.
7. Prokopova O. P. Movlennievo-komunikatyvna kompetentnist yak odna iz skladovykh profesiinoho stanovlennia fakhivtsia. *Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka*. Kamianets-Podilskiy, 2010. Vyp. 16. S. 54–57.
8. Sukalenko T. M. Movlennieva kompetentnist yak skladnyk profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv fiskalnoi sluzhby. *Antropotsentrychna skerovanist suchasnoi naukovoii lnhvistychnoi paradyhmy*: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii studentiv ta molodykh uchenykh / za zah. red. N. V. Koch. Mykolaiv: MSNU imeni V. O. Sukhomlynskoho, 2017. Vyp. 2. S. 219–224.
9. Shumarova N. P. Movna kompetentsiia osobystosti : sotsiopsykho-linhvistychnyi aspekt: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia doktora filol. nauk: 10.02.02 «Rosiiska mova»; 10.02.01 «Ukrainska mova». Kyiv, 1994. 48 s.